

**RUMEX PSEUDONATRONATUS BORBÁS (POLYGONACEAE)
ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ В УКРАЇНІ**

Rumex pseudonatronatus Borbás, родина Polygonaceae, флора України, поширення щавлів

Наші дослідження систематики та поширення видів роду *Rumex* L. свідчать про те, що в Україні такому досить розповсюдженному виду, як *Rumex pseudonatronatus* Borbás до сих пір приділяли недостатньо уваги.

Хоча даний вид наводився у «Флорі ССР» для Верхньо-Дніпровського та Середньо-Дніпровського районів [7], М.В. Клоков зазначав, що для *R. pseudonatronatus* «немає певних вказівок для Української РСР» [6]. Він наводив лише одне його місцевознаходження у Чернігівській обл. та передбачав можливе поширення на Поліссі. В «Определителе высших растений Украины» [1], як і у «Флорі Крима» [5], *R. pseudonatronatus* не згадується взагалі. Не знаходимо вказівок щодо цього виду для нашої території також у І.Ф. Шмальгаузена [9, 10]. В обробці для європейської частини колишнього СРСР [2] вказано лише три певні місцевознаходження *R. pseudonatronatus* для України. Для Середнього Придніпров'я він наводиться як дуже рідкісний вид [4]. *R. pseudonatronatus* також був наведений для заповідника «Михайлівська цілина» [8] та Київської обл. [3].

Всі вищезгадані місцевознаходження не дають уявлення про реальне поширення *R. pseudonatronatus* в Україні. Можливо, це обумовлене певним традиційним нерозумінням даного виду. *R. pseudonatronatus* описаний у 1880 р. Борбашем, але, вірогідно, певний час ця назва не була широко відомою. До Борбаша особини *R. pseudonatronatus* мабуть відносили до *R. crispus* [12], найчастіше до різновидності, що не має горбочків на внутрішніх частках оцвітини.

Цей факт стас очевидним також із коментарів у «Флорі УРСР» та із визначень у гербаріях України. Так, М.В. Клоков відзначав, що *R. crispus* L. var. *unicallous* Peterm. «безперечно, критична форма; неясне її відношення до *R. pseudonatronatus* Borb.» [6]. Саме як різновидність *unicallous* іноді визначали *R. pseudonatronatus* (KW). Важко із впевненістю стверджувати, чи надавалася ця назва рослинам, що являли собою тільки *R. pseudonatronatus*, або використовувалася також і для форми саме *R. crispus*, що має один горбочок на внутрішніх частках оцвітини при плодах.

В «Ексикатах флори України» *R. pseudonatronatus* був виданий під назвою «*Rumex crispus* L. var. *nudivalvis* Meisn.» (N 3029, Українська ССР. Близ г. Києва, по заливним лознякам по реке Почечуйной [можливо, р. Почайна. — І.П.]. Собр. А. Лопачевский. 1911.VII.26. Примітки А. Лозинської). Слід відмітити, що у «Флорі Крима» назва «*R. crispus* L. f. *nudicallus* Meissn.» (вірогідно, *nudivalvis* Meissn.) наводиться для зразка, що являє собою *R. longifolius* DC. (YALT).

Суттєвим є те, що *R. pseudonatronatus* є хоча і близьким, але все ж чітко відмінним від *R. crispus* та *R. longifolius* видом. Отже, наводимо номенклатурні цитати, синоніміку та морфологічний опис *R. pseudonatronatus*, що підкреслює його відмінності від *R. crispus* та *R. longifolius*.

Rumex pseudonatronatus Borbás, Értek. Term. Köréb. Magyar Tud. Acad. 11 (18): 21, 1880; Bot. Not. (Lund), 17, 1899; Лозинск., Флора ССР, 5: 462, 1936; Клоков, Фл. УРСР, 4: 246, 1952; Бородина, Нов. системат. высш. раст., 16: 102, 1979; Akeroyd, Fl. Европ., 1: 104, 1993.

— *Rumex domesticus* C. Hartm. var. *pseudonatronatus* Borbás, Értek, Term. Köréb. Magyar Tud. Acad. 11 (18): 21, 1880.

— *Rumex pseudonatronatus* (Borbás) Borbás ex Murb. subsp. *fennicus* Murb. Bot. Not. (Lund), 1899: 17, 1899.

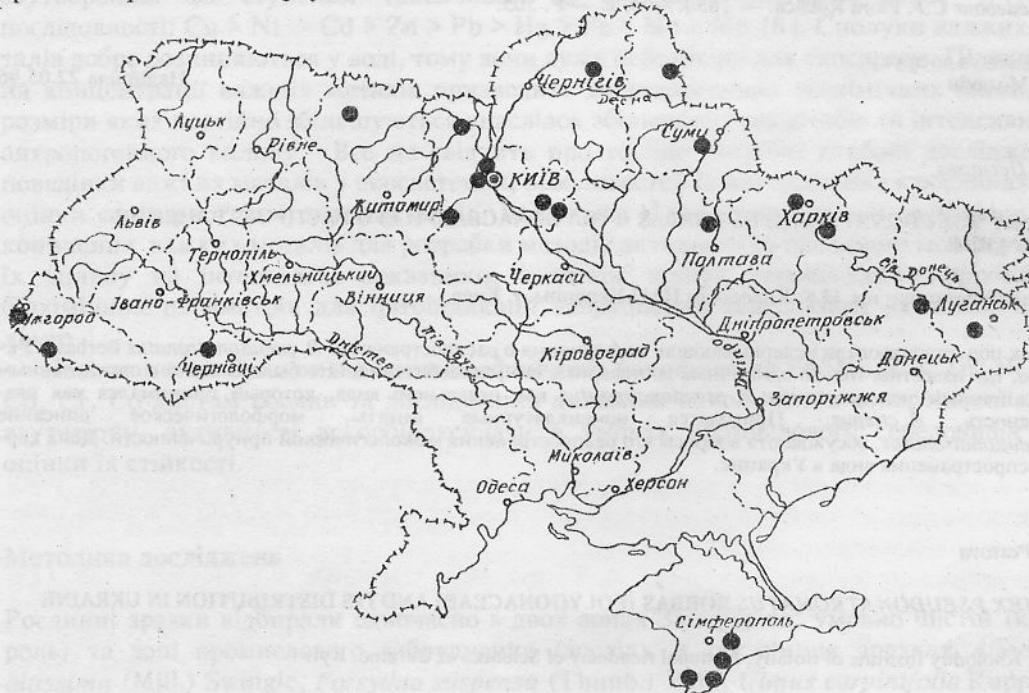
— *Rumex fennicus* (Murbeck) Murbeck, Bot. Not. (Lund), 1913: 230, 1913.

? [*R. crispus* sensu auct., non L.: Ledeb., Fl. Ross., 3, 21: 505, 1850, p.p.; *R. crispus* L. var. *nudivalvis* Meisn. in DC., Prodr. 14: 45, 1856; *R. crispus* L. var. *nudus* Regel, Descr. Pl. Nov. 7: 108, 1873].

Icon.: Beck in Reichenbach, Ic. Fl. Germ. et Helv. 24: tab. 162, fig. 1—5, 1909.

Багаторічник з веретеновидним, іноді розгалуженим коренем. Стебло 80—150 см, прямостояче, голе, неглибокоборозенчасте; часто стебло, гілки та частково внутрішні частки оцвітини мають більш-менш фіолетове забарвлення. Листки ланцетні, вузько-ланцетні, крупнохвилясті, клиновидні при основі, без виявленого черешка. Суцвіття видовжене, досить вузьке, густе, майже безлистє. Внутрішні частки оцвітини 3,5—5,0 x 3—5 мм, при плодах сіро-коричневі або коричневі, дещо серцевидні при основі, заокруглені на верхівці, цілокраї, без горбочків або з 1(3) дуже маленьким горбочком до 1 мм. Горішок 2—3 x 1,0—1,5 мм. $2n = 40$ [11].

Rumex pseudonatronatus ми виявили в багатьох областях України (власні збори та гербарні зразки): Полісся — Київська, Чернігівська, Сумська, Житомирська області; Лісостеп — Київська, Черкаська, Сумська, Полтавська, Харківська, Луганська, Донецька області; Закарпаття; Прикарпаття — Чернівецька обл.; Крим: ПБК, Гірський Крим (див. карту).

Поширення *Rumex pseudonatronatus* Borbás в Україні

Geographical distribution of *Rumex pseudonatronatus* Borbás in Ukraine

Загальне поширення: Північна, Середня Європа, Сибір, Середня Азія, Китай (?), занесений у Північній Америці (переважно Великі Рівнини).

Взагалі значно менш поширений та морфологічно більш однорідний вид, ніж *R. crispus*. Останній є практично космополітним видом, але, вірогідно, на більшій частині свого ареалу поширений суттєво антропогенно. Очевидно, це пов'язане із вужчою екологічною амплітудою *R. pseudonatronatus*. Дійсно, найчастіше він пов'язаний з луками та берегами річок. Так, наприклад, хоча цей вид є звичайним у заплавній частині Дніпра у Конча-Заспі під Києвом, він дуже рідкісний на рудеральних місцезростаннях в Києві. Як відмічала А.Є. Бородіна [2], *R. pseudonatronatus* приурочений здебільшого до природних ценозів, в яких іноді відіграє суттєву роль (порівняно із *R. crispus* та *R. longifolius*).

Треба відмітити, що відсутність на карті або незначна кількість місцевонаходжень *R. pseudonatronatus* в деяких областях України обумовлена недостатньою вивченістю його поширення. Сподіваємося, що при подальшому дослідженні будуть виявлені нові численні місцевростання *R. pseudonatronatus* в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барбариц А.І. Шавель. *Rumex* L. // Определит. высш. раст. Украины. — К., 1989. — С. 93–95.
2. Бородина А.Е. О видах рода *Rumex* L. европейской части СССР. 3. Subgen. *Rumex* // Нов. системат. высш. раст. — 1979. — 16. — С. 96–114.
3. Бортняк М.М. Нові знахідки флори Київщини // Укр. ботан. журн. — 1978. — 35, N 4. — С. 356–361.
4. Бортняк Н.Н., Войтилок Ю.А., Кучерявая Л.Ф., Любченко В.М., Чопик В.И. *Rumex* L. // Конспект флоры Среднего Приднепровья (Аннотированный список сосудистых растений). — Киев, 1990. — Деп. в Укр.НИИТИ, 25.01.1990, N 108–УК90. — 156 с.
5. Вульф Е.В. *Rumex* L. // Флора Крыма. — 1947. — Т. 2, вып.1. — С. 64–72.
6. Клоков М.В. Рід *Rumex* L. // Флора УРСР. — К., 1952. — Т. 4. — С. 233–257.
7. Лозина-Лозинская А.С. Род *Rumex* L. // Флора СССР. — М.; Л., 1936. — Т. 5. — С. 444–482.
8. Харкевич С.С. Степовой заповедник Михайлівська цілина // Укр. ботан. журн. — 1956. — 13, N 2. — С. 58–67.
9. Шмальгаузен И.Ф. Флора Юго-Западной России, т.е. губерний Киевской, Волынской, Подольской, Черниговской и смежных местностей. — Киев, 1886. — 783 с.
10. Шмальгаузен И.Ф. Флора Средней и Южной России, Крыма и Северного Кавказа. — Киев, 1895–1897. — N. 1–2.
11. Akeroyd J.R. *Rumex* L. // Flora Europaea. — Cambridge, 1993. — Vol. 1. — P. 99–107.
12. Ledebour C.F. Flora Rossica. — 1850. — 3, 2. — P. 505.

Рекомендує до друку
С.Л. Мосякін

Надійшла 22.05.96

I.A. Pestova

RUMEX PSEUDONATRONATUS BORBÁS (POLYGONACEAE) И ЕГО РАСПРОСТРАНЕНИЕ В УКРАИНЕ

Институт ботаники им. Н.Г. Холодного НАН Украины, г. Киев

До сих пор отсутствовала исчерпывающая информация о распространении *R. pseudonatronatus* Borbás в Украине, где известны только единичные достоверные его местообитания. Это было связано с определенным традиционным непониманием *R. pseudonatronatus* как отдельного вида, который принимался как разновидность *R. crispus*. Приводятся номенклатурные цитаты, морфологическое описание *R. pseudonatronatus*, обсуждаются вопросы его распространения и экологической приуроченности. Данна карта распространения вида в Украине.

I.O. Pestova

RUMEX PSEUDONATRONATUS BORBÁS (POLYGONACEAE) AND ITS DISTRIBUTION IN UKRAINE

M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

Rumex pseudonatronatus Borbás is a quite widespread species in Ukraine. But there is a lack of the exact information about distribution of this species in Ukraine. It is associated with a traditional misunderstanding of this taxon, which was partly misidentified or accepted as variety of *R. crispus* L. The nomenclatural citation, basic synonymy and morphological description stressing the distinctions of *R. pseudonatronatus* are given. Its distribution and ecological peculiarities are discussed. The distribution map of this species in Ukraine is presented.